

Wysokie torfowiska bałtyckie w Polsce

PROGRAM OCHRONY

październik 2007

Opracowano w ramach projektu "Ochrona wysokich torfowisk bałtyckich na Pomorzu", finansowanego przez LIFE-Nature i GEF-UNDP Small Grants Programme

Klub Przyrodników, Świebodzin

Streszczenie - Plan pracy: Cele i działania

A. Prawidłowe objęcie torfowisk bałtyckich krajowymi formami ochrony przyrody

1. Każde wartościowe torfowisko objęte odpowiednią i skuteczną formą ochrony.

Cele szczegółowe: zobacz katalog torfowisk. Uzupełnienia sieci konieczne w woj. warmińsko-mazurskim, i podlaskim

- § opracowywanie dokumentacji;
- § formalne wnioskowanie
- § argumentacja za tworzeniem form ochrony;

B. Ochrona przed eksploatacją torfu, odwadnianiem i innymi niekorzystnymi oddziaływaniami

1. Żadne dotychczas nie eksploatowane torfowisko nie przeznaczone do eksploatacji

- § Por. cel B (skuteczne obejmowanie ochroną).
- § udział w ew. postępowaniach koncesyjnych;

2. Wycofanie niekorzystnych oddziaływań wynikających z zaszczości

- § Ustalenie "kalendarza" wygasania koncesji na prowadzoną eksploatację torfu;
- § inicjowanie postępowań wodno-prawnych
- § udział w ew. postępowaniach o rozszerzenie lub przedłużenie koncesji.

C. Ochrona przed schematyczną gospodarką leśną

- § Por. cel B (obejmowanie ochroną);
- § ustalenie "kalendarza" urzędowania nadleśnictw, w których znajdują się nie objęte dotychczas ochroną rezerwatową torfowiska;
- § udział w KTG i tworzeniu planów urządzenia lasu;
- § działania komunikacji społecznej z leśnikami;

D. Skuteczna czynna ochrona torfowisk

1. Skompletowanie planów ochrony rezerwatów i Natury 2000;

- § opracowywanie planów ochrony;
- § udział w postępowaniach dotyczących planów ochrony i decyzji ochronnych;

2. Zahamowanie sztucznego odwadniania

- § budowa zastawek;
- § likwidacja rowów odwadniających

3. Eliminacja inwazyjnej roślinności

- § usuwanie świerka (gat. obcy)
- § usuwanie nadmiernie rozrastających się podrostów i nalotów brzozy;

4. Źródła finansowania ochrony czynnej;

5. Likwidacja prawnych barier realizacji ochrony czynnej

E. Rekultywacja i odtwarzanie torfowisk zniszczonych

1. Rekultywacja po eksploatacji

- § opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
- § eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
- § źródła finansowania rekultywacji
- § udział w postępowaniach koncesyjnych, określających kierunki rekultywacji

2. Rekultywacja torfowisk zdegradowanych w wyniku przesuszenia lub użytkowania rolniczego

- § opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
- § eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
- § źródła finansowania rekultywacji
- § komunikacja społeczna z leśnikami i rolnikami

F. Budowa świadomości społecznej

1. Świadomość administracji ochrony przyrody i autorów planów ochrony;

- § cykl warsztatów, także terenowych i studialnych wyjazdów zagranicznych;
- § Podręcznik Ochrony Torfowisk;
- § udział w postępowaniach w sprawie planów ochrony, zadań ochronnych, decyzji wydawanych w sprawach rezerwatów przyrody

2. Świadomość leśników, administracji wodnej, planistów;

- § poinformowanie o istnieniu i walorach obiektów;
- § udział w KTG, rozprawach wodnoprawnych, postępowaniach w sprawie ocen oddziaływania na środowisko, postępowaniach w sprawie planów zagospodarowania przestrzennego etc.;
- § rozpowszechnienie Podręcznika Ochrony Torfowisk

3. Świadomość ogółu społeczeństwa

- § turystyczne udostępnienie wybranych torfowisk
- § ulotki, akcje edukacyjne, serwis internetowy etc.

Summary - Working Plan: Objectives and Actions

- A. Good system of national protection forms
 - 1. Each valuable bog covered by appropriate conservation form. For detailed objectives for each site see sites catalog
 - § documentation preparing;
 - § formal applications
 - § lobbying, argumentation
- B. Protection against peat excavation, draining, other negative impacts
 - 1. No more baltic bogs used for peat extraction
 - § See objectives B (formal protection).
 - § participation in mining permission procedures;
 - 2. Cancelling continuous impacts
 - § preparing "calendar" of extraction permissions expiring;
 - § initiation "water management debates"
 - § participation in formal procedures
- C. Protection against schematic forest management
 - § See objectives B (formal protection).
 - § preparing "calendar" of Forest Management Commissions
 - § participation in FMC
 - § CEPA with foresters (see G)
- D. Successful active conservation
 - 1. Completing Site Management Plans for nature reserves and Natura 2000 sites;
 - § management plans preparing;
 - § participation in procedures of management plans & management decisions for nature reserves
 - 2. Stopping drainage
 - § dams building;
 - § filling ditches;
 - 3. Elimination of invasive species
 - § elimination of spruce (alien species)
 - § partial elimination of birch and pine from open bogs;
 - 4. Financing nature conservation;
 - 5. Necessary legislation improvement (cancelling regulations blocking nature conservation)
- E. Restoration of degraded bogs
 - 1. Restoration after peat excavation
 - § "natural restoration" standards;
 - § experiments for new restoration methods
 - § restoration financing;
 - § participation in formal procedures for restoration
 - 2. Restoration of bogs degraded by drainage and agricultural use or forestry
 - § "natural restoration" standards;
 - § experiments for new restoration methods
 - § restoration financing;
 - § CEPA with foresters and farmers
- F. Building public awareness
 - 1. Awareness of nature conservation authorities conservation management planners
 - § serie of workshop, incl. field workshops & study visits ;
 - § Handbook of Baltic Book Conservation;
 - § participation in procedures of management plans & management decisions for nature reserves
 - 2. Awareness of foresters, water authorities, land-use planners
 - § dissemination of information about sites;
 - § participation in Forest TMC, water debates, procedures for environmental impact assessment, procedures for land-use planning;
 - § dissemination of Handbook of Baltic Book Conservation
 - 3. General Public Awareness
 - § public access to selected bogs!
 - § leaflets, education events, web site.

Wstęp

Torfowiska wysokie typu bałtyckiego stanowią odrębny, regionalny podrodzaj w obrębie szeroko rozumianych torfowisk wysokich. Główny obszar ich występowania obejmuje przymorskie regiony Europy Środkowej oraz wokółbałtycką strefę Skandynawii. Są to klasyczne torfowiska ombrotroficzne, tj. zasilane wyłącznie przez wody opadowe, tym samym ściśle uzależnione od wilgotnego i stosunkowo chłodnego klimatu. Pod względem ekologicznym należą one do torfowisk skrajnie oligotroficznych i kwaśnych, co powoduje, że występująca na nich roślinność jest wybitnie odrębna od roślinności wszystkich innych ekosystemów. Równocześnie roślinność ta wykazuje pewne regionalne zróżnicowanie, wynikające z geobotanicznych różnic w obrębie obszaru, na jakim występują.

Zasoby i stan

W Polsce torfowiska typu bałtyckiego koncentrują się w północnej części kraju, w pasie przymorskim i ze względów klimatycznych osiągają tu południową granicę swego zasięgu. Są one jednym z ważnych kryteriów wyznaczania geobotanicznych granic między przymorską i pojezierną strefą Pomorza. Są to z reguły duże (co najmniej 100 ha) złoża i ogólna liczba takich obiektów wynosi ponad 70. Ich kopuły w porównaniu do torfowisk Europy zachodniej wyróżniają się niemal jednorodnym, grubym pokładem torfu sfagnowego, który został wytworzony przez fitocenozy z dominacją borealnego gatunku *Sphagnum fuscum*. Równocześnie jednak podkreślana jest fitogeograficzna rozbieżność między głównym subfossylnym zbiorowiskiem torfotwórczym (peatforming) z udziałem tego gatunku, a współczesnymi fitocenozy, w których obok gatunków borealnych (w tym *Ledum palustre* i *Rubus chamaemorus*) stosunkowo często występują gatunki o atlantyckim typie zasięgu geograficznego, głównie *Erica tetralix*. Cechy te powodują, że torfowiska bałtyckie w Polsce mają pod względem geobotanicznym wyraźnie pośredni charakter między torfowiskami położonymi na zachód i wschód.

zobacz Katalog
Torfowisk Bałtyckich w
Polsce

Stan zbadania współczesnej i subfossylnej roślinności torfowisk bałtyckich w Polsce nie jest pełny, niemniej jednak podstawowe ich cechy zostały zidentyfikowane. Za pilne należy uznać pogłębienie wiedzy o dynamice obecnej szaty roślinnej tych torfowisk.

Spośród 80 znanych dużych torfowisk kopułowych, jakie istniały w Polsce, **żadne nie jest w stanie w pełni naturalnym, a wiele jest zupełnie zniszczonych**. Torfowiska te począwszy od końca 18. wieku były planowo odwadniane w celu ułatwienia eksploatacji torfu oraz zalesienia. W efekcie nastąpiła drastyczna redukcja torfotwórczej, bezdrzewnej roślinności mszarnej z wybitnym udziałem gatunków z rodzaju *Sphagnum* na rzecz fitocenoz z dominacją *Eriophorum vaginatum* lub *Calluna vulgaris* o znacznie słabszych możliwościach akumulacji torfu lub też fitocenoz leśnych typu boru bagiennego, które nie wytwarzają torfu. Według danych z północno-zachodniej części Polski powierzchnia otwartych torfowisk wysokich zmalała do około 9% stanu sprzed 200 lat. Kolejnym etapem przemian wtórnych zbiorowisk leśnych jest ich degeneracja i opanowywanie przez gatunki nietorfowiskowe np. *Molinia caerulea* i *Deschampsia flexuosa*. Tempo, zakres i kierunki tych przemian są uzależnione od indywidualnych cech poszczególnych torfowisk. Wyniki badań w tym zakresie wskazują jednak, że nawet na torfowiskach odwadnianych od około 200 lat, w przypadku zaniechania konserwacji rowów odwadniających i braku innych form antropopresji utrzymują się jeszcze pozostałości otwartych mszarów z udziałem typowych gatunków wysokotorfowiskowych. Rokuje to możliwości ich zachowania, a prawdopodobnie nawet regeneracji pod warunkiem podjęcia zabiegów polepszających stan uwilgocenia siedlisk. Z drugiej strony na torfowiskach tych drzewa posadzone po pierwszych pracach odwodnieniowych osiągają obecnie wiek zbliżony do 200 lat. Wskutek tego, a także w wyniku niedostosowania systemu korzeniowego do aktualnej powierzchni torfowiska, masowo obumierają. Zjawisko to przynajmniej okresowo polepsza bilans wodny torfowisk i może być pomocne przy planowych działaniach ochrony ekosystemów.

Spośród znanych w Polsce obiektów, zaledwie cztery można uznać za klasycznie wykształcone torfowiska bałtyckie zachowane w stanie "w miarę naturalnym" - z naturalnymi, kępkowo-dolinkowymi bezleśnymi mszarami torfowcowymi na wierzchowinie kopuły. Są to torfowiska: Bagno Kusowo (część północna), Słowińskie Błota, Gązwa i Mechacz Wielki. Nawet

jednak te najlepiej zachowane obiekty noszą wyraźne ślady zniekształceń i rozcięte są rowami melioracyjnymi, a na bezleśnych dotąd wierzchowinach zachodzi proces ekspansji drzew.

Kilka dalszych torfowisk zachowało jeszcze na swoich kopułach rozległe, bezleśne zbiorowiska bagienne, lecz w stanie mniej lub bardziej przekształconym i o ograniczonej zdolności torfotwórczej - np. w postaci mszarów zdominowanych przez wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*). Klasycznymi przykładami takich dość dobrze zachowanych "torfowisk wrzoscowych" mogą być np.: Torfowisko Pobłockie, Łebskie Bagno, Ciemińskie Błota, kopuła Warniego Bagna, czy fragmenty torfowiska Krakulice w Słowińskim Parku Narodowym. Niekiedy przekształcenia bezleśnej roślinności kopuły przybierają inny kierunek - np. na Janiewickim Bagnie przeważają zbiorowiska zdominowane przez wełniankę pochwową, tylko z bardzo skąpym udziałem torfowców.

Zdecydowana większość torfowisk bałtyckich w Polsce jest jednak dziś całkowicie lub niemal całkowicie zalesiona i pokryta przez bory i brzeziny bagienne, najczęściej w różnych stadiach degeneracji. Mszary torfowcowe zachowały się na nich co najwyżej w formie niewielkich powierzchni w rozrzedzeniach i rozświetleniach boru bagiennego, najczęściej w pobliżu szczytu kopuły torfowiska. Niektóre z tych kompleksów borów bagiennych pozostają obiektami bardzo cennymi przyrodniczo. W wielu masowo występują cenne gatunki flory (np. widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, malina moroszka *Rubus chamaemorus*, chamedafne północna *Chamaedaphne calyculata*, długosz królewski *Osmunda regalis*). Typowe, lepiej zachowane obiekty z tej grupy to np. Bagno Ciemino, Staniszewskie Błota, Wierzchucińskie Błota, Budwity, Bieńkowo, Gierkiny, Nowa Wieś. Różnorodnością biologiczną i malowniczością wyróżniają się te obiekty, w których starym borom bagiennym towarzyszą jeziora dystroficzne, zwykle okolone mszarami, na których przetrwały typowe gatunki torfowiskowe - lepiej zachowane obiekty tego typu to np. Karsibórz Świdwiński, Brzezińskie Bagno, Jezioro Chośnickie, Lisia Kępa, Kurze Grzędy, Karszuny, Krasna Gruda oraz Imszar.

Interesującą grupę stanowią torfowiska, które były w przeszłości eksploatowane przez kopanie (nie frezowanie!) torfu, a powstałe w wyniku eksploatacji potorfia dziś regenerują się spontanicznie zarastając mszarami. Powstające w potorfciach zbiorowiska roślinne to swego rodzaju "siedlisko zastępcze" dla typowej flory torfowiskowej, wobec zaniku bezleśnych mszarów na kopule. W rezultacie, większe kompleksy takich zarastających potorfii są istotnymi ostojami różnorodności biologicznej i miejscami bardzo cennymi przyrodniczo. Klasyczne przykłady tego typu obiektów to np. większa część Warniego Bagna, Stramniczka, północna część Chwalimskiego Bagna, Wielkie Błoto k. Wierzchowa i Bobrowe Bagno, mniejsze regenerujące się potorfia znaleźć można jednak na wielu innych torfowiskach. Na wielu obiektach regeneracja ma obiecujące perspektywy, niekiedy jednak kończy się po wyczerpaniu się wody stagnującej w wyrobiskach.

Liczna niestety jest grupa torfowisk, które uznać trzeba już za całkowicie lub niemal całkowicie zniszczone, bądź to w wyniku frezerowej eksploatacji torfu i związanego z nią przesuszenia, bądź to w wyniku prób użytkowania rolniczego lub gospodarki leśnej związanej z bardzo intensywnym odwodnieniem.

Na tle różnorodnych form antropopresji, którym podlegały torfowiska typy bałtyckiego za największe zagrożenia dla pozostałości ich naturalnej lub zbliżonej do naturalnej pokrywy roślinnej oraz związanej z nią procesów ekologicznych należy uznać:

- brak działań na rzecz poprawy bilansu wodnego
- kontynuację melioracji odwadniających
- zalesianie
- pożary
- eksploatację, zwłaszcza przemysłową, po której nie prowadzi się rekultywacji pozostałości złoża

Z ogólnej liczby 80 torfowisk kopułowych występujących w północnej Polsce zaledwie 9 w całości chronionych jest w zatwierdzonych rezerwach, a dalsze 2 chronione są w granicach parków narodowych. 18 złóż tylko w części objęte jest ochroną rezerwatową. Kilkanaście dalszych jest chronionych jako użytki ekologiczne lub zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Liczby te nie wyczerpują potrzeb – można oszacować, że na ochronę prawną zasługują ok. 52 obiekty.

Istniejące formy ochrony tylko pozornie zabezpieczają dalsze istnienie specyficznej przyrody omawianych torfowisk, gdyż na torfowiskach prawnie objętych ochroną popełniono prawie w każdym przypadku błędy metodyczne w sposobie prowadzenia ochrony. Polegały one głównie na:

- stosowaniu ochrony biernej
- nie respektowaniu przez służby melioracyjne faktu ochrony torfowiska i prowadzeniu przez nie nowych rowów odwadniających lub konserwacji wcześniej istniejących
- obejmowaniu formalną ochroną tylko części (czasem bardzo małej) złoża torfowego
- braku otuliny wokół rezerwatu, która pozwalałaby na bezkonfliktową korektę stosunków wodnych
- braku planów ochrony adekwatnych do rzeczywistego stanu i celu istnienia poszczególnych rezerwatów
- braku monitoringu przedmiotów ochrony

Dodatkowo, nawet gdy potrzeby ochrony torfowiska dały się zidentyfikować, niezbędne zabiegi czynnej ochrony z reguły nie były wykonywane z powodu braku środków finansowych. W rezultacie w wielu formalnie chronionych obiektach doszło do zaniku obiektów ochrony lub dalszych niekorzystnych przemian w przyrodzie torfowisk. Nie ma w Polsce żadnego przykładu torfowiska tego typu, o którym można by powiedzieć, że jest dobrze i skutecznie ochronione.

Powszechnym mankamentem był i jest nadal przewlekły tryb powoływania nowych rezerwatów, co wynika zarówno z przyczyn administracyjnych (np. prawno-własnościowych), jak i finansowych, w tym braku środków na sporządzenie merytorycznie pełnej dokumentacji projektowej obiektów planowanych do ochrony.

Na tle wyżej przedstawionego stanu ochrony torfowisk typu bałtyckiego wynikają następujące wnioski praktyczne:

- dla obiektów objętych ochroną prawną, które jeszcze nie mają planów ochrony uwzględniających specyfikę omawianych ekosystemów (tj. aktualne warunki hydrologiczne, geologię złoża, aktualne i historyczny stan roślinności) pilne jest sporządzenie takich planów
- dla obiektów oczekujących na zatwierdzenie prawnej ochrony, w przypadkach nie budzących wątpliwości, już na etapie dokumentacji projektowej należy wprowadzić zapisy umożliwiające prowadzenie zabiegów ochrony czynnej
- wobec faktu, że wszystkie torfowiska bałtyckie, choć w różnym stopniu, mają zmienione naturalne warunki abiotyczne i biotyczne, plany ochrony w maksymalnym stopniu powinny być ukierunkowane na ochronę czynną,
- wobec ogromnej dynamiki przemian, jakie zachodzą na torfowiskach bałtyckich należy uznać, że obecnie jest wręcz ostatni moment do podjęcia próby przeprowadzenia maksymalnie skutecznych zabiegów ochronnych, podtrzymujących lub zwiększających istniejącą jeszcze wybitną biotyczną i abiotyczną specyfikę tych ekosystemów.

Zagrożenia

- q Nie dokończone obejmowanie torfowisk bałtyckich formami ochrony przyrody, na jakie zasługują
- q Sztuczne odwadnianie torfowisk;
- q Brak / niedostatek czynnej ochrony
- q Eksploatacja torfu
- q Schematyczna gospodarka leśna
- q Brak świadomości społecznej potrzeb i wymogów ochrony torfowisk

Cele i działania

A. Prawidłowe ujęcie torfowisk bałtyckich w sieci Natura 2000

1. Wszystkie obiekty stanowiące dobrze zachowane kompleksy siedlisk 7110 i 91D0 ujęte w sieci.

§ opracowanie raportu na temat ujęcia torfowisk bałtyckich w rządowym projekcie sieci Natura 2000 i propozycji optymalizacji,

zobacz cele szczegółowe w Katalogu Torfowisk Bałtyckich w Polsce

§ opracowywanie dokumentacji (SDF) obszarów;

§ ujęcie torfowisk na Shadow List

§ argumentacja za włączeniem obszarów do projektu rządowego;

Stan realizacji i potrzeby działań: Pierwsza część listy proponowanych obszarów Natura 2000, przesłana przez Polskę do Komisji Europejskiej w 2004 r. objęła znaczną część torfowisk bałtyckich w województwach: zachodniopomorskim i pomorskim. W granicach proponowanych obszarów Natura 2000 znalazły się obiekty: Świdne Bagno, Mrzeżyno, Roby, Dźwirzyno, Słowińskie Błota, Janiewickie Bagno, Bagno Kusowo, Brzezińskie Bagno, Wielkie Błoto k. Wierzchowa, Malechowskie Błota, Zaleskie Bagna, Kluki, Ciemińskie Bagna, Krakulice (część), Jeziorka Chośnickie, Kurze Grzędy i Staniszewskie Błoto. Natomiast w województwie warmińsko-mazurskim większości torfowisk typu bałtyckiego nie zaproponowano do sieci; projektowane większe obszary objęły tylko torfowiska Braniewo i Mechacz Wielki. Podobna była sytuacja w województwie podlaskim, gdzie do sieci Natura 2000 zgłoszone zostało, wraz z całym Biebrzańskim Parkiem Narodowym, torfowisko Czerwone Bagno.

zobacz raport "Torfowiska bałtyckie w sieci Natura 2000 w Polsce"

Zasadniczą poprawę ujęcia torfowisk bałtyckich w sieci Natura 2000 przyniosło poszerzenie listy proponowanych obszarów. Do sieci weszły: Olszanka - Wilcze Uroczysko - Święta, Warnie Bagno, Łazy, Karsibórz Świdwiński, Bagno Ciemino, Torfowisko Pobłockie, Czarne Bagno, Łebskie Bagno, Las Górskowski, Wierzchucińskie Błota, Budwity, Bieńkowo, Gązwa, Bobrowe Bagno, Krasna Gruda, Skieblewo oraz Imszar.

Rozszerzenie to oznacza, że w sieci Natura 2000 znalazły się wszystkie lepiej zachowane torfowiska bałtyckie, jakie są znane w Polsce. W dalszych etapach tworzenia sieci pozostanie co najwyżej wprowadzenie do niej torfowisk zniekształconych, ale podlegających działaniom renaturalizacyjnym (dotyczy to szczególnie torfowiska Bielawa) oraz ewentualnie nowo odnajdywanych, cennych przyrodniczo obiektów.

B. Prawidłowe objęcie torfowisk bałtyckich krajowymi formami ochrony przyrody

1. Każde wartościowe torfowisko objęte odpowiednią i skuteczną formą ochrony.

§ opracowywanie dokumentacji;

§ formalne wnioskowanie

§ argumentacja za tworzeniem form ochrony;

Stan realizacji i potrzeby działań (Wrzesień 2007): Sieć rezerwatów przyrody chroniących torfowiska bałtyckie zbliża się powoli do stanu nasycenia. Jest to wynik usilnych i nieprzerwanych starań przyrodników, trwających od przełomu XIX i XX wieku, a co kilka lat wieńczonych ustanowieniem ochrony kolejnego obiektu. Szczególnie korzystna dla ochrony torfowisk bałtyckich była końcówka lat 90-tych XX wieku, kiedy to utworzono trzy duże rezerваты przyrody: Bagno Ciemino (1997 r., 466 ha) i Olszanka (1998 r., 1290 ha) w woj. zachodniopomorskim oraz Bielawa (1999 r., 680 ha) w woj. pomorskim. Kolejny bardzo istotny postęp nastąpił w 2005 r., kiedy to uznano za rezerваты przyrody torfowiska:

zobacz cele szczegółowe w Katalogu Torfowisk Bałtyckich w Polsce

Kusowskie Bagno, Słowińskie Błota oraz Warnie Bagno w województwie zachodniopomorskim, w ciągu kilku miesięcy powiększając chronioną powierzchnię o ponad 1000 ha. W 2006-2007 dokonano uznania za rezerwaty kolejnych torfowisk: Łebskiego Bagna i Czarnego Bagna oraz Zaleskich Bagien w województwie pomorskim, a także torfowiska Stramniczka i Łazy i Roby w województwie zachodniopomorskim.

Mniej optymistyczna jest sytuacja w województwach warmińsko-mazurskim i podlaskim, gdzie od dawna - mimo licznych postulatów przyrodników - nie utworzono żadnego rezerwatu chroniącego torfowiska bałtyckie. Najpilniejsze wydaje się objęcie ochroną rezerwatową obiektów: Bieńkowo i Jonkowo-Warkały w woj. warmińsko-mazurskim oraz Krasna Gruda oraz Bobrowe Bagno w woj. podlaskim. Także w stosunku do kilku innych torfowisk w tych województwach sformułowano postulaty ochrony rezerwatowej.

Istotny problem, zwłaszcza w województwie warmińsko-mazurskim i podlaskim, stanowią źle zaprojektowane granice niektórych dawniej utworzonych rezerwatów. Np. w obiektach Budwity (rez. Zielony Mechacz), Józefowo (rez. Osiek II) oraz Imszar (rez. Gorbacz) istniejące rezerwaty przyrody sąsiadują z czynnymi kopalniami torfu, eksploatującymi inne części tego samego torfowiska. Bardzo utrudnia to racjonalną ochronę tych obiektów, a zwłaszcza utrzymanie lub odtworzenie prawidłowych stosunków wodnych. Postulaty powiększenia rezerwatów są bez wątpienia uzasadnione, ale trudne do realizacji, ze względu na wcześniej udzielone koncesje górnicze.

Choć uznawanie za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe jest tylko "półśrodkiem" w ochronie torfowisk i nie dostarcza wszystkich narzędzi niezbędnych do realnej ochrony, także te formy ochrony mają znaczenie w praktyce. Z reguły nie ma problemów z uznawaniem za użytki ekologiczne bezleśnych (w sensie kategorii użytku gruntowego w ewidencji gruntów) bagien w lasach, zarządzanych przez nadleśnictwa. W praktyce wszystkie istniejące użytki ekologiczne na torfowiskach bałtyckich należą właśnie do tej kategorii. Problemy stwarza natomiast uznawanie za użytki ekologiczne gruntów niepaństwowych, choć conajmniej na kilku obiektach byłoby to pilnie potrzebne, choćby jako wstęp do utworzenia rezerwatu.

C. Ochrona przed eksploatacją torfu, odwadnianiem i innymi niekorzystnymi oddziaływaniami

1. Żadne dotychczas nie eksploatowane torfowisko nie przeznaczone do eksploatacji

§ Por. cel B (skuteczne obejmowanie ochroną).

§ udział w ew. postępowaniach koncesyjnych;

2. Wycofanie niekorzystnych oddziaływań wynikających z zaszłości

§ Ustalenie "kalendarza" wygasania koncesji na prowadzoną eksploatację torfu;

§ inicjowanie postępowań wodno-prawnych

§ udział w ew. postępowaniach o rozszerzenie lub przedłużenie koncesji.

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006):

Obecnie obowiązujące w Polsce prawo dostarcza prawdopodobnie wystarczających mechanizmów, by ochronić torfowiska bałtyckie przed bezpośrednim zniszczeniem, np. przez ich eksploatację lub lokalizację inwestycji. W obecnym stanie prawnym - a zwłaszcza gdy zostanie dokonane planowane rozszerzenie listy obiektów zgłoszonych do sieci Natura 2000 - wydaje się niemożliwe rozpoczęcie eksploatacji torfu z któregośkolwiek spośród lepiej zachowanych, a dotychczas nie eksploatowanych torfowisk bałtyckich. Oczywiście, istniejące mechanizmy prawne będą działać tylko pod warunkiem, że znajdzie się osoba lub instytucja, która zechce z nich korzystać i pełnić funkcję "rzecznika obrony torfowiska".

Zatwierdzona przez Ministra Środowiska "Strategia obszarów wodno-błotnych w Polsce" (Ministerstwo Środowiska, 2006) zakłada jako cel operacyjny m. in. "*niedopuszczenie do eksploatacji torfu z dotychczas nie eksploatowanych torfowisk wysokich*". W stosunku do torfowisk bałtyckich, obecnie obowiązujące prawo, w powiązaniu z przygotowywanym włączeniem torfowisk do sieci Natura 2000, stworzy podstawy do realizacji tego celu

Obowiązujące przepisy przynajmniej teoretycznie powinny też chronić torfowiska (zwłaszcza te włączone do sieci Natura 2000) przed odwadnianiem - budową nowych rowów melioracyjnych zarówno na samych torfowiskach, jak i w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Jednak skuteczność działania tych mechanizmów również zależy od istnienia instytucji lub osoby, która zechce z nich skorzystać, np. składając odpowiednie wnioski w prowadzonych postępowaniach administracyjnych.

Główne problemy prawne ochrony torfowisk wiążą się dziś z brakiem procedur, które umożliwiłyby likwidację dawniejszych, a wciąż szkodzących ochronie torfowisk "zaszłości" - jak udzielonych dawniej koncesji na eksploatację torfu lub skutków działania zbudowanych dawniej urządzeń melioracyjnych. Postawa administracji ochrony przyrody w takich sprawach jest wciąż "pasywna" - podczas gdy konieczne wydaje się aktywne działanie na rzecz zmienienia niektórych dawniejszych rozstrzygnięć, wybitnie szkodliwych dla cennych przyrodniczo obiektów. Choć nie jest to łatwe, w obecnym prawie przynajmniej teoretycznie istnieją ścieżki dające takie możliwości.

D. Ochrona przed schematyczną gospodarką leśną

- § Por. cel B (obejmowanie ochroną);
- § ustalenie "kalendarza" zarządzania nadleśnictw, w których znajdują się nie objęte dotychczas ochroną rezerwatową torfowiska;
- § udział w KTG i tworzeniu planów urządzenia lasu;
- § działania komunikacji społecznej z leśnikami;

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006): Ochrona torfowisk cieszy się coraz większym zrozumieniem wśród leśników. W praktyce nie do pomyślenia jest dziś budowa nowych rowów melioracyjnych w lasach na torfowiskach wysokich. Siedliska boru bagiennego są zwykle wyłączone z użytkowania rębego. Bory bagienne oraz nieleśne powierzchnie bagiennicze nie mają praktycznego znaczenia dla gospodarki leśnej, zwykle z akceptacją spotyka się postulat obejmowania ich formami ochrony przyrody.

Problem stanowi wciąż gospodarka na siedliskach diagnozowanych jako "bór mieszany bagienny", na których obowiązujące Zasady Hodowli Lasu zalecają wciąż stosowanie rębni zupełnej. Znacznie bardziej niszczące od samych zrębów są próby odnowienia takich powierzchni, a także konserwowanie, pogłębianie i odmulanie istniejących rowów, by zapewnić "optymalne warunki wodne" dla odnowień i wzrostu upraw. Istotnym dla ochrony torfowisk zadaniem są starania, by wyłączyć w całości lasy na torfowiskach bałtyckich z użytkowania rębego. Leży to w kompetencjach tzw. Komisji Techniczno-Gospodarczych zwoływanych podczas sporządzania, raz na 10 lat, planu urządzenia lasu.

Pomimo generalnej akceptacji dla ochrony torfowisk, akceptacja leśników dla działań ich czynnej ochrony wciąż wymaga poprawy - zwłaszcza gdy musiałyby one wiązać się z usuwaniem lub podtapianiem istniejących drzewostanów leśnych, nawet w rezerwach przyrody. Przeszkodą są zapisy ustawy o lasach oraz ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych (zob. wyżej), niedostosowane do sytuacji, gdy trzeba zmienić las na nieleśne bagno. Rozwiązanie problemu wymaga korekty prawa oraz intensywnych i długotrwałych działań komunikacyjnych.

E. Skuteczna czynna ochrona torfowisk

1. Skompletowanie planów ochrony rezerwatów i Natury 2000;
 - § opracowywanie planów ochrony;
 - § udział w postępowaniach dotyczących planów ochrony i decyzji ochronnych;
2. Zahamowanie sztucznego odwadniania
 - § budowa zastawek;
 - § likwidacja rowów odwadniających
3. Eliminacja inwazyjnej roślinności
 - § usuwanie świerka (gat. obcy)

- § usuwanie nadmiernie rozrastających się podrostów i nalotów brzozy;
4. Źródła finansowania ochrony czynnej;
 5. Likwidacja prawnych barier realizacji ochrony czynnej

Stan realizacji i potrzeby działań (Styczeń 2006): Sama ochrona prawna nie zapewni uratowania torfowisk bałtyckich. Prawie w każdym obiekcie dla zachowania jego walorów przyrodniczych niezbędna jest realizacja działań ochrony czynnej.

Dla rezerwatów przyrody krótkoterminowym celem operacyjnym powinno być skompletowanie planów ochrony. Wydaje się to realne w ciągu kilku lat, jednak pod warunkiem zaangażowania w zagadnienie wojewódzkich służb ochrony przyrody. Ważne jednak, by plany prawidłowo identyfikowały zagrożenia torfowisk i prawidłowo ustalały zadania ochronne, co nie zawsze ma miejsce. Torfowiska bałtyckie są ekosystemami na tyle czułymi, wrażliwymi i zagrożonymi, że zasadne jest wymaganie regularnej kontroli ich stanu, conajmniej co 5-6 lat - i w razie stwierdzenia nieskuteczności ochrony, przeprowadzanie zmiany planu ochrony. Obecny system prawny powinien to zapewnić, przynajmniej w stosunku do torfowisk znajdujących się w obszarach Natura 2000 - istnieje obowiązek monitoringu w cyklu conajmniej 6 letnim (a ze względu na priorytetowy charakter torfowiskowych siedlisk przyrodniczych, można spodziewać się, że ten obowiązek będzie rzeczywiście realizowany). Zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem Ministra Środowiska w sprawie planów ochrony, stwierdzenie nieskuteczności ochrony powinno skutkować wszczęciem procedury zmiany planu ochrony.

Bardzo ważne jest, by zapisy planu ochrony nie pozostawały tylko papierowymi zapisami, ale by były rzeczywiście realizowane, a nie zawsze ma to miejsce. W niektórych województwach dość powszechną praktyką jest odkładanie realizacji zapisów planu na bliżej nieokreśloną przyszłość, najczęściej pod pozorem braku środków finansowych. Tymczasem procesy degradacji torfowiska oraz inwazji drzew w bezleśne mszary mogą być zaskakująco szybkie, a w rezultacie torfowiska - nawet te chronione w rezerwach - mogą "w majestacie prawa" utracić swoje walory przyrodnicze.

Niemal na każdym z polskich torfowisk bałtyckich konieczne i pilne są działania ochrony czynnej polegające na zablokowaniu sztucznego systemu odwadniania - przez zabudowę zastawkami lub likwidację starych rowów melioracyjnych. Ważne jest przy tym, by lokalizacja zastawek umożliwiała utrzymanie poziomu wody jak najbliżej powierzchni kopuły torfowej - co w praktyce oznacza potrzebę budowy wielu drobnych, kaskadowych piętrzeń na każdym torfowisku, a nie pojedynczych większych piętrzeń. Można oszacować, że w skali Polski dla skutecznej ochrony resztek torfowisk bałtyckich, potrzeba około tysiąca takich, niewielkich zastawek. Ich budowa to koszt ok. 1-1,5 mln zł. W praktyce realizacja tego celu jest niemal zupełnie sparaliżowana przez obowiązujące przepisy prawa budowlanego. Zmiana tych przepisów jest niezbędnym działaniem na rzecz ochrony torfowisk.

Podstawowy zabieg ochronny, jakim jest zablokowanie antropogenicznego odwadniania, choć niemal zawsze konieczny, w wielu przypadkach nie będzie jednak wystarczający dla zachowania lub przywrócenia równowagi ekologicznej torfowiska. Wydaje się, że w ochronie torfowisk bałtyckich zaistnieje w najbliższej przyszłości konieczność stosowania szerszym niż dotąd zakresie zabiegów polegających na usuwaniu drzew z kopuły torfowiska i jej "odlesianiu". Zabiegi takie, dotychczas dość ostrożnie stosowane w planach ochrony, mogą okazać się konieczne w świetle powszechnych na praktycznie wszystkich obiektach tendencji do zarastania mszarów torfowcowych drzewami i ich przekształcania się w bory bagienne, co oznaczałoby utratę nieleśnych, torfotwórczych zbiorowisk mszarnych i związanej z nimi różnorodności biologicznej.

Zupełnie absurdalne, z punktu widzenia potrzeb ochrony torfowisk, są niektóre przepisy prawa budowlanego, ustawy o ochronie przyrody, ustawy o lasach oraz ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych, paraliżujące w praktyce działania ochrony czynnej niezbędne dla ochrony torfowisk. Aby móc sensownie wykonywać zabiegi czynnej ochrony, niezbędne i bardzo pilne jest rozwiązanie następujących problemów:

1. Konieczność uzyskania pełnego pozwolenia budowlanego na budowę nawet najmniejszych i najprostszych piętrzeń wody w rezerwatach przyrody i ich otulinach. W związku z funkcjonującymi przepisami wykonawczymi dotyczącymi projektów budowlanych, powoduje to konieczność poprzedzenia działań ochronnych wykonaniem mapy zasadniczej torfowiska w skali 1:2 000 lub większej, a koszt takiej mapy zwykle przekracza koszt niezbędnych do wybudowania zastawek.
2. Konieczność uzyskania pozwolenia wójta na wycięcie drzew i krzewów z gruntu nieleśnego. W związku z zapisami ustawowymi dotyczącymi formy wniosku o takie pozwolenie, powoduje to konieczność szczegółowej inwentaryzacji drzew przewidzianych do usunięcia z torfowiska, a koszt takiej inwentaryzacji przekracza koszt samego zabiegu.
3. Niejasność co do właściwej procedury w przypadku konieczności "odlesienia" gruntu leśnego, czyli likwidacji drzewostanu leśnego, np. w rezerwacie przyrody, i zamienienia go na "bagno" (zob. rozdział 4). Szczególne problemy powstają przy interpretacji, że działanie takie jest "przeznaczeniem gruntu leśnego na cele nieleśne".

F. Rekultywacja i odtwarzanie torfowisk zniszczonych

1. Rekultywacja po eksploatacji

- § opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
- § eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
- § źródła finansowania rekultywacji
- § udział w postępowaniach koncesyjnych, określających kierunki rekultywacji

2. Rekultywacja torfowisk zdegradowanych w wyniku przesuszenia lub użytkowania rolniczego

- § opracowanie standardów rekultywacji przyrodniczej
- § eksperymenty nad nowymi metodami rekultywacji
- § źródła finansowania rekultywacji
- § komunikacja społeczna z leśnikami i rolnikami

Na kilku eksploatowanych torfowiskach bałtyckich kopanie torfu ulegnie w najbliższej przyszłości zakończeniu, z powodu wyeksploatowania złoża. Na innych, wciąż eksploatowanych torfowiskach, do zagospodarowania i rekultywacji pozostają pola poeksploatacyjne.

Zagospodarowanie powierzchni po eksploatacji torfu jest poważnym problemem gospodarczym. Dawniej często porzucano je jako nieużytki. Dzisiejsze przepisy, w tym szczególnie Prawo geologiczne i górnicze, wyraźnie tego zabraniają i nakazują rekultywację wyeksploatowanych powierzchni. Paradoksalnie, z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej jest to często niekorzystna zmiana. Jak wskazują przykłady z kilku torfowisk, porzucone powierzchnie poeksploatacyjne mogą stać się po kilkudziesięciu latach miejscami bardzo cennymi przyrodniczo. Natomiast próby wprowadzenia upraw leśnych na wyeksploatowane torfowiska są bardzo kosztochłonne, a w ich wyniku powstają drzewostany mało wartościowe zarówno z punktu widzenia przyrody, jak i gospodarki leśnej.

Z punktu widzenia ochrony przyrody, istotnym zagadnieniem są więc próby "przywrócenia przyrodzie" wyeksploatowanych torfowisk i odtworzenia na nich procesu torfotwórczego.

Nie jest to łatwe zadanie (por. rozdz. 1). Istotne problemy narzuca sama technologia eksploatacji torfu. Dawniej torf kopano ręcznie lub różnego typu koparkami, tworząc wyrobiska w formie regularnych zagłębień, zwykle wypełniających się wodą lub przynajmniej silnie uwilgoconych. Takie wyrobiska łatwo zarastały mszarami. Dziś powszechnie stosuje się tzw. technologię frezerową, która polega na powierzchniowym odnowieniu torfowiska i maszynowym zdzieraniu torfu z takiej płaskiej powierzchni. Wyrobiska poeksploatacyjne mają postać płaskich pól, a pokrywająca je warstwa torfu jest zwykle przesuszona i zmurszała, co

nie sprzyja kolonizacji przez jakąkolwiek roślinność, nie mówiąc już o gatunkach typowych dla torfowisk.

Mimo istniejących trudności, "przyrodniczy" kierunek rekultywacji wyrobisk po eksploatacji torfu wydaje się najwłaściwszy. Jest to też jedyny sensowny sposób rekultywacji w obiektach, które na części powierzchni są eksploatowane, a na części chronione np. jako rezerваты przyrody (zob. wyżej).

Eksperymenty mające na celu poszukiwanie optymalnych metod przyrodniczej rekultywacji wyeksploatowanych torfowisk mają być wkrótce podjęte na Czarnym Bagnie k. Lęborka, gdzie duże powierzchnie poeksploatacyjne właśnie w tym celu włączono do rezerwatu przyrody. W przyszłości szanse na "przyrodniczą rekultywację" mogą stworzyć np. wyrobiska po obecnej kopalni torfu w Krakulicach (na granicy Słowińskiego Parku Narodowego), Budwitach (przy rezerwacie "Zielony Mechacz" lub na torfowisku Imszar (przy rezerwacie "Gorbacz"), o ile oczywiście w porę zadba się o interesy ochrony przyrody i o przyłączenie - w momencie likwidacji kopalni - wyeksploatowanego terenu do obiektów chronionych. Działania renaturyzujące takie miejsca będą trudne i kosztowne, ale istnieją potencjalne źródła ich finansowania, a takie ambitne przedsięwzięcia warte są podejmowania.

G. Budowa świadomości społecznej

1. Świadomość administracji ochrony przyrody i autorów planów ochrony;
 - § cykl warsztatów, także terenowych i studialnych wyjazdów zagranicznych;
 - § Podręcznik Ochrony Torfowisk;
 - § udział w postępowaniach w sprawie planów ochrony, zadań ochronnych, decyzji wydawanych w sprawach rezerwatów przyrody
2. Świadomość leśników, administracji wodnej, planistów;
 - § poinformowanie o istnieniu i walorach obiektów;
 - § udział w KTG, rozprawach wodnoprawnych, postępowaniach w sprawie ocen oddziaływania na środowisko, postępowaniach w sprawie planów zagospodarowania przestrzennego etc.;
 - § rozpowszechnienie Podręcznika Ochrony Torfowisk
3. Świadomość ogółu społeczeństwa
 - § turystyczne udostępnienie wybranych torfowisk
 - § ulotki, akcje edukacyjne, serwis internetowy etc.

Książka "Ochrona torfowisk bałtyckich - przewodnik dla praktyków, teoretyków i urzędników" została wydana nakładem Klubu Przyrodników w końcu 2005 r.

Udostępnione torfowiska bałtyckie w Polsce to:

- Na torfowisku Karsibórz Świdwiński zbudowano w 2005 r., staraniem Klubu Przyrodników i nadleśnictwa Świdwin, ok. 2,5 km ścieżkę edukacyjną prowadzącą przez bory bagienne i nad dwa malownicze jeziora dystroficzne;
- Na torfowisku Wielkie Błoto k. Wierzchowa zbudowano w 2005 r., staraniem Klubu Przyrodników i nadleśnictwa Szczecinek, ok. 2 km ścieżkę edukacyjną, przebiegającą przez przesuszony bór bagienny, przechodzącą drewnianą kładką przez zarastające mszarem potorfia i kończącą się platformą widokową dającą wgląd na powierzchnię mszaru;
- Na torfowisku Bagno Kusowo zbudowano w 2006 r. staraniem Klubu Przyrodników dwie ścieżki edukacyjne. Jedna z nich tworzy pętlę przez regenerujące się potorfia i bory bagienne, przebiegając przez mszary w potorfiach drewnianą kładką. Druga ścieżka biegnie nad jezioro Wielatowo;
- Na torfowisku Bagna Izbickie zbudowano w 2007 r. staraniem Klubu Przyrodników platformę widokową przy parkingu i ustawiono tablice informacyjne.

- W rezerwacie Torfowisko Pobłockie zbudowano w 2007 r. staraniem Klubu Przyrodników platformę widokową i zorganizowano ścieżkę edukacyjną;
- W rezerwacie Jeziorka Chośnickie zorganizowano w 2007 r. staraniem Klubu Przyrodników ścieżkę edukacyjną i pomost doprowadzający do jednego z jeziorek
- Na torfowisku Kurze Grzędy zorganizowano w 2007 r. staraniem Klubu Przyrodników ścieżkę edukacyjną, częściowo wyposażoną w drewniane kładki;
- Na torfowisku Staniszewskie Błota zorganizowano w 2007 r. staraniem Klubu Przyrodników ścieżkę edukacyjną, częściowo wyposażoną w drewniane kładki;
- Przez torfowisko Bielawa w Nadmorskim Parku Krajobrazowym przebiega groblą szlak turystyczny, w pobliżu grobli zbudowano drewnianą, niską wieżę widokową. Wieża została staraniem NPK zrekonstruowana i zmodernizowana w 2007 r.;
- Na torfowisku Czerwone Bagno w Biebrzańskim Parku Narodowym jest ok. 700-metrowa ścieżka edukacyjna biegnąca drewnianą kładką i zakończona wieżą widokową dającą wgląd w luźny bór bagienny.

Realizacja takiego zakresu udostępnienia wydaje się być odpowiednia do aktualnych potrzeb.

Zidentyfikowane są dodatkowe możliwości i potrzeby udostępnienia w przyszłości, gdy zwiększy się zapotrzebowanie społeczne:

- Torfowisko Roby k. Mrzeżyna: ścieżka + platforma widokowa;
- Warnie Bagno: ścieżka na potorfiach w pd-wsch części rezerwatu
- Krakulice: ścieżka + platforma widokowa w SPN;

**Załącznik:
Katalog Polskich Torfowisk Bałtyckich**

Nr	Nazwa	Województwo	Gmina	Nctwo	Forma ochrony	Docelowa forma ochrony	Natura 2000	Opis	Walor (0-5)	Plan ochrony	LIFE
01	Olszanka - Wilcze Uroczysko -	zachodniopomorskie	Stepnica, Goleniów	Goleniów	REZ	REZ	Torfowiska w Lasach Stepnickich	<p>W skład obiektu wchodzi dwa torfowiska wysokie, na pn. i na pd. od rzeki Krępej. Szata roślinna silnie przekształcona, obecnie dominują olesy, dawna roślinność torfowcowa w zaniku. W skład obiektu wchodzi trzy rezerваты Olszanka, Uroczysko Święta, Wilcze Uroczysko (Nadl. Goleniów) - łącznie 1336 ha rezerwatu. Obszary trzech sąsiadujących rezerwatów połączone są terenami lesnymi i łąkami. Rezerwat leśno-torfowiskowy "Olszanka" jest kopolowym torfowiskiem typu bałtyckiego. Torfowisko to należy do najbardziej interesujących utworów tego rodzaju, ze względu na genezę, układ stratygraficzny złoża jak i charakterystyczną fizjografię oraz strefowość obecnie występujących zbiorowisk. Szata roślinna jednak silnie przekształcona w wyniku pożaru torfowiska i wycięcia borów bagiennych.</p> <p>"Wilcze Uroczysko" - rezerwat przylegający do "Olszanki"; kompleks olsów torfowcowych na torfowisku wysokim. Jedno z najbogatszych w Polsce stanowisk <i>Osmunda regalis</i>. W rezerwacie "Uroczysko Święta" . Rezerваты te są stanowiskiem roślin: <i>Lycopodium annotinum</i>, <i>Lonicera periclymenum</i>, <i>Drosera rotundifolia</i>, <i>Angelica archangelica</i>, <i>Osmunda regalis</i>.</p> <p>"Uroczysko Święta" - rezerwat długosza królewskiego, obecnie łągi olszowe, lecz jeszcze kilkadziesiąt lat temu były tu brzeziny bagiennie.</p> <p>Łącznie w obiekcie: 341 ha otw. bagien + 68ha Bb + 627ha Bmb + 257ha Lmb + 668ha Ol.</p> <p>Obiekt podlega silnym zmianom sukcesyjnym, których efektem jest zanik typowych fitocenoz mszarnych oraz borów i brzezin bagiennych, a także (w porównaniu ze stanem z pocz. XX w.) zanik gatunków: woskownicy europejskiej, bazyli czarnej, wrzośca bagiennego. Długosz królewski występuje licznie, ale i on wydaje się rosnać obecnie w warunkach suboptymalnych.</p> <p>POTRZEBNE ROZPOZNANIE: Jest plan ochrony</p> <p>POTRZ PRACE: Zbudowano ok. 100 zastawek, potrzebne kolejne. Potrzebne też skablowanie linii energet (4 mln zł!) i sztuczne gniazda dla bielików (5 szt, 10 tys.). W planach ochrony rez. zaplanowano odsłanianie kęp długosza, a nawet reintrodukcję woskownicy; wydaje się jednak że działania te nie są zasadne, a siedliska potencjalnie dogodne dla woskownicy już nie istnieją.</p> <p>UWAGI: Obiekt pod wpływem zanieczyszczeń powietrza z Zakładów Chemicznych Police po drugiej stronie Odry, co przejawia się złym stanem sanitarnym części drzewostanów.</p>	3	TAK	TAK
02	Świdne Bagno	zachodniopomorskie	Świnoujście	Międzyzdroje	-	-	Wolin i Uznam	<p>Wg. Jasnowskiego (1962) torfowisko należy do najstarszych utworów torfowych biorących udział w łądowaceni Brama Świny. Jest to torfowisko typu bałtyckiego z interesującą stratyografią, ze specyficznym borem bagiennym. Historyczne stanowisko maliny moroszki, mimo poszukiwań Ndl. nie potwierdzone.</p> <p>W całości zalesione - bory bagiennie i bory mieszane bagiennie.</p> <p>Dawniej proponowano objęcie ochroną rezerwatową. Chronione jako Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Świdny Las</p> <p>POTRZEBNE ROZPOZNANIE: Należy przeprowadzić szczegółowe badania florystyczne, Wskazane dokładne rozpoznanie.</p> <p>POTRZEBNE PRACE: Wg Nadleśnictwa brak potrzeb</p> <p>UWAGI: Zagrożenie planami budowy linii kolejowej Niemcy - Świnoujście</p>	2		TAK
03	Reptowo	zachodniopomorskie	Kobylanka	Kliniska	ZPK	ZPK	Na Shadow	Rozległy kompleks wysokotorfowiskowy z mozaiką silnie przekształconych zbiorowisk	1		TAK

		omorskie					List	leśnych. Dawniej bory bagienne, dziś drzewostany sosnowe i brzożowe z runem zdomin. przez jeżyny. Pojedyncze stanowiska roślin chronionych: bagna zwyczajnego, kaliny koralowej, widłaka goździstego. Stwierdzono tu obecność gniewosza plamistego. Centralna część torfowiska eksploatowana. Wg Nadleśnictwa Kliniska 11 ha otwartych mszarów, 108 ha zarast wyrobisk, 80 ha świeżych wyrobisk, 63ha Bmb. 574 ha w zarządzie LP, 188 ha kopalni torfu (pryw.). Ekosystemy silnie przekształcon, torfowce tylko w rowach i bruzdach. Nadleśnictwo założyło system monitoringu. W 2005 zbudowano progę i zastawki regulujące odpływ. POTRZEBNE PRACE: Tereny wyeksplataowane poddać rekultywacji. UWAGI: Niebezpieczeństwo rozszerzenia eksploatacji torfu			
04	Samolino	zachodniopomorskie	Golczewo	Rokita	-	-	-	Samolino (gm. Golczewo) Własność prywatna, kopalnia torfu; torfowisko zniszczone. W inwentaryzacji przyrodniczej gm. Golczewo teren został zakwalifikowany jako obszar zdegradowany, pokopalniany	0		
05	Modlimowo-Grądy	zachodniopomorskie	Gryfice	Gryfice	-	-	-	Modlimowo-Grądy (gm. Gryfice) Fragment torfowiska znajduje się na terenie proponowanego w gm. Gryfice ZPK II "Grądy" Teren poeksploatacyjny kopalni torfu w Grądaach - fragment torfowiska wysokiego, umożliwiający śledzenie etapów sukcesji naturalnej. Występują tu cenne gat. roślin jak rosiczka okrągłolistna, wrzosiec bagieny, bażyna czarna, widłak goździsty. W waloryzacji przyrodniczej gminy Gryfice obszar wyodrębniono jako cenny OC-2. Kopalnia torfu czynna.	0		
06	Mrzeżyno	zachodniopomorskie	Trzebiatów	Gryfice	-	-	Trzebiatów sko-Kołobrzesci Pas Nadmorski	Niewielkie, silnie zniszczone i pocięte rowami odwadniającymi torfowisko położone wśród łąk między Mrzeżynem a Trzebuszem, na pd. od Regi i na zach. od szosy z Mrzeżyna do Trzebiatowa. Porasta je roślinność z dominacją trzęślicy, łoży i nalotów brzozy omszonej. Torfowisko możliwe do renaturyzacji - byłaby ona trudna i kosztowna, ale włączenie w granice obszaru Natura 2000 stwarza taką szansę w przyszłości.	1		
07	Roby	zachodniopomorskie	Trzebiatów	Gryfice	REZ	REZ	Trzebiatów sko-Kołobrzesci Pas Nadmorski	Roby (Nadl. Gryfice) na S od miejsc. Roby W waloryzacji gminy Trzebiatów (1997) - proponowany UE II "Mszarnik Roby". W danych gminy proponowany rezerwat. Regenerujące się torfowisko wysokiego typu bałtyckiego z mszarnikiem wrzośca bagiennego, obfite populacje chronionych i rzadkich roślin: rosiczka okrągłolistna, bażyna czarna, storczyk krwisty, woskownica europ., modrzewnica zwyczajna, 12 gat. lęgowych ptaków w tym: błotniak stawowy i łąkowy, derkacz, gąsiorek, przepiórka. Obfite zarośla woskownicy zarastające brzożą. Cenny obiekt; w zarządzie ANR (większość), w środku kilka działek prywatnych. Opracowana dokumentacja rezerwatu. Usunięcie brzozy zarastającej zarośla woskownicy	4	TAK	TAK
08	Dźwirzyno	zachodniopomorskie	Kołobrzeg	Gościno	-	-	Trzebiatów sko-Kołobrzesci Pas Nadmorski	Położone na zapleczu pasa wydm nadmorskich, między Dźwirzynem a Grzybowem, silnie zniszczone przez eksploatację i osuszenie torfowisko wysokie. W północnej części dominują brzeziny bagienne, w południowej - wyrobiska po eksploatacji torfu, porośnięte trzęślicą, welnianką i wrzosem, z udziałem wrzośca bagiennego (<i>Erica tetralix</i>). Torfowisko możliwe do renaturyzacji - byłaby ona trudna i kosztowna, ale włączenie w granice obszaru Natura 2000 stwarza taką szansę w przyszłości.	1		
09	Stramniczka	zachodniopomorskie	Dygowo	Gościno	REZ	REZ	Trzebiatów	Stramniczka (gm. Dygowo, Nadl. Gościno, obręb Dygowo oddz. 63-66)	4	TAK	TAK

		omorskie					sko- Kolobrzewski Pas Nadmorski	Proponowany rezerwat przyrody "Torfowisko Stramniczka". Obecnie użytek ekologiczny. OPracowana dokumentacja rezerway. Duże torfowisko wysokie, które wykształciło się na dziale wodnym Parsęty. Charakteryzuje się grubym pokładem torfów mszarnych zalegających pokłady gytii, osiąga głębokość 6,39 m. Górna część tych torfowisk składa się z grubej warstwy torfów mszarnych wysokich, kopułowych, budowanych głównie przez mchy torfowce: torfowiec ciemny, Sph. medium, Sph. dusenii. Torfowisko to zostało przed laty w znacznym stopniu wyeksploatowane. Obecnie obszar poastają fitocenozы lesne, gł. bór bagienny i brzezina bagienna. Na jego obrzeżu znajdują się płaty olsu porzeczkowego oraz olsu torfowcowego. W obrębie tego obszaru stwierdzono: wrzosiec bagienny, rosiczkę okrągłolistną, bagno zwyczajne, bażyna czarna, siedmiopalecznika błotnego, borówkę bagienną, wełniankę wąskolistną i pochwowatą, kalinę koralową, porzeczkę czarną, żurawinę błotną, modrzewnicę zwyczajną. Występują płaty mszarników wrzoścowych. W części pn. typowo wykształcona kopuła. W małych oczkach występuje grązel żółty i grązel biały. W zakresie fauny zarejestrowano tu miejsce rozrodu tu miejsce rozrodu m.in. traszki zwyczaj., ropuchy szarej, żaby moczarowej, żaby jeziorowej, żaby wodnej, zaskrońca, padalca, żurawia, słonki. Miejsce żerowania i odpoczynku dzików . Wg Nactwa zarastające wyrobiska zajmują 58,78ha, BMb 103,3 ha, Potrzebne 4-5 zastawek blokujących odpływ rowami.			
10	Warnie Bagno	zachodniopomorskie	Biesiekierz Będzino Karlino	Gościno	REZ	REZ	Warnie Bagno	Warnie - Wierchomińskie Bagno PIn - wsch. część torfowiska 43,6 ha to rezerwat przyrody" Wierchomińskie Bagno" (Nadl. Gościno). Reszta to rez. Warnie Bagno utw. 2005 r. Obniżenie w sfalowanej morenie dennej, pierwotnie wypełnionej przez kopułowe torfowisko wysokoie o pow. 495, obecnie ok. 90 % wyeksploatowane - ale dobrze regenerujące się, zarastające mszarami dywanowymi potorfia. Rozległy, cenny przyrodniczo kompleks przestrzenny, obejmujący liczne potorfia z różnorodnymi stadiami sukcesji wtórnej, roślinności mszarnej i leśnej, dwa zarastające jeziora dystroficzne. W granicach złoża torfowego niewielkie wyniesienia mineralne porosnięte przez las z przewagą buka, w otoczeniu torfowiska pola uprawne. Na gruntach mineralnych obfite wyst. wiciokrzewu pomorskiego, także na torfowisku gat. roślin rzadkich i chronionych: wrzosiec bagienny, przygielka biała, widłak jałowcowaty, rosiczka okrągłolistna, bagno zwyczajne. Wg Nctwa 285 ha otw. bagien, 127 ha zarast wyrobisk. Wykonana dokumentacja. Zbudowane zastawki i wykonane odsłanianie wrzośca.	4	TAK	TAK
11	Unieskie Moczary	zachodniopomorskie	Będzino Sianów	Karnieszewice	-	ZPK	-	Jamno (LP - Ndl. Karnieszewice) Torfowisko w obrębie OCHK "Koszaliński Pas Nadmorski". Wg danych nadleśnictwa: 22 ha Bb, 424 ha BMb, 1 ha otw. bagien. Zachowany płat dobrze wykształconego boru bagiennego. Reszta - kilkaset ha - to lasy So lub Brz ze zdegradowanym runem z dominacją jeżyn. Dla zachowania boru bagiennego potrzebne ok. 10 zastawek.	3		
12	Łazy	zachodniopomorskie	Mielno Sianów	Karnieszewice	REZ	REZ	Jezioro Bukowo	Łazy (LP - Ndl. Karnieszewice) Torfowisko w obrębie OCHK "Koszaliński Pas Nadmorski". Dominuje BMb, stare drzewostany sosnowe i brzożowe podszyte trzęślicą. W części zach. płat otwartych mszarów z woskownicą europejską. W części pd. resztki kopuły torfowej; potorfia zarośnięte trzęślicą. W części wsch. olsy z bogatą populacją storczyka Fuchsa. Wszystko razem jest cennym obiektem przyrodniczym, projektowany rezerwat.	3	TAK	TAK

							Opracowana dokumentacja przyrodnicza, projekt rezerwatu.				
13	Słowińskie Błota	pomorskie	Darłowo	Sławno	REZ	REZ	Słowińskie Błota Najlepiej na Pomorzu zachowane torfowisko bałtyckie z klasycznie wykształconą kopułą. Pow.120 ha. W niewielkiej części wyeksploatowane lecz regenerujące. Czynny stary rów opaskowy oraz 2 ok 40 letnie rowy rozcinające kopułę. Na wierzchołku pozostałości kompleksu zespołu przygielki białej i mszaru kępowego oraz młode postaci boru bagiennego. Na zboczach kopuły bór bagienny i brzezina bagienna. Rez. przyr. utw. 2005 W 2005 r. zbudowano 8 progów na rowie głównym, a w 2006 progi na rowie opaskowym. Konieczne więcej zastawek. Może być potrzebne także usunięcie młodych osobników sosny z pow. ok. 5 ha na najbardziej mszarnej części wierzchołku. Wg Nctwa otw. mszary 69,46ha, Bb 42,92ha, Bmb 27,6ha, całość 224,88 w LP, docelowo rez. przyr.	5	TAK	TAK	
14	Janiewickie Bagno	pomorskie	Sławno	Sławno	REZ	REZ	Janiewickie Bagno Rezerwat; opracowany ukończeniu plan ochrony. W różnym stopniu przesuszone torfowisko o pow. 130 ha, w większości w rezerwacie. Wyraźnie wykształcona kopuła rozcięta czynnym rowem odwadniającym, rów opaskowy czynny, małe rowy boczne zarośnięte. Na wierzchołku pozostałości otwartego torfowiska z kompleksem zespołu przygielki białej i mszaru kępowego oraz bór bagienny. Na zboczach kopuły degeneracyjne postaci boru bagiennego. W 2005 r. zrealiz. budowa urządzeń pietrzących, wynikających z planu ochrony.	5	TAK	TAK	
15	Karsibór	zachodniopomorskie	Brzeźno	Świdwin	ZPK	ZPK	Karsibór Świdwiński Torfowisko na terenie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego "Karsibór", ustanowionego na wniosek nadleśnictwa. 127 ha otwartych bagien (mszary, w tym zarast. potorfia) + 208 ha Bmb + 26 ha jeziorek dystroficznych. ZPK o powierzchni 407,50 ha. Cenny kompleks boru bagiennego. W 2005 r. we współpracy z Ndl. zbud. ścieżkę dydaktyczną	3		TAK	
16	Czaplinek	zachodniopomorskie	Czaplinek	Borne Sulinowo	-	-	-	Kopalnia torfu, zupełnie zniszczone	0		
17	Bagno Ciemino	zachodniopomorskie	Borne-Sulinowo	Szczecinek	REZ	REZ	Bagno Ciemino Rezerwat przyrody. Nie eksploatowane lecz silnie przesuszone torfowisko ok. 180 ha, porośnięte borem bag. i brzezina bag., kopuła wyraźna i dobrze zachowana. Liczne rowy Wykonany plan ochrony, sukcesywnie realizowane jego zadania.	3	TAK	TAK	
18	Wielkie Bagno k. Radacza	zachodniopomorskie	Borne-Sulinowo	Szczecinek	-	-	-	Kopalnia torfu, w centrum zupełnie zniszczone, na obrzeżach bór bagienny; potencjalny obiekt do renaturalizacji.	0		
19	Chwalimskie Bagno	zachodniopomorskie	Barwice	Czaplinek	-	cz REZ	-	Kopalnia torfu. Torfowisko silnie przekształcone, jednak miejsca wyeksploatowane stają się ważnymi punktami m.in. dla ptaków terenów otwartych- białolorzytka, sieweczka rzeczna, niełęgowych żurawi, płazów -rzekotki drzewnej, kumaka nizinnego oraz nietoperzy- karlika malutkiego. W "programie ochrony mokradel w dorzeczu Parsęty" wskazywano na walory regenerujących się potorf. Regener. się mszar to proj. rez.	3		
20	Bagno Kusowo	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	REZ	REZ	PLH320016 Jeziora Szczecinek W połowie dobrze zachowane torfowisko kopułowe, ok. 80 ha mszaru z niską sosną, ok. 10 ha z welnianeczką darniową; wokół bory bagienna. W połowie dawniej eksploatowane, regenerujące się wyrobiska zarośn. mszarem i bór bag. na grzędach. Bardzo cenny obiekt. Rowy zarastające. UWAGI: Były zakusy na eksploatację Rezerwat przyr. utw. 2005 r. 2006 wykonano 20 zastawek + udostępnienie turystyczne mniej cennej, pd. części;	5	TAK	TAK	

21	Brzezińskie Bagno	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	-	ZPK	PLH320016 Jeziora Szczecinek kie	Zalesione torfowisko wysokie. W centrum kopuły niewielki fragment mszarów, poza tym dominują gospodarcze lasy w typie BMb. W pn. części maownicze jezioro dystroficzne. Wg danych nadleśnictwa: 5 ha mszaru, 35 ha Bb, 70 ha BMb.	4		
22	Wielkie Błoto - Wierzchowo	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	-	UE	PLH320016 Jeziora Szczecinek kie	Średniej wielkości torfowisko nad jez. Wierzchowo, na SE od m. Wierzchowo. Torfowisko na terenie OCHK "Jeziora Szczecinek" oraz obszaru siedliskowego Natura 2000 "Jeziora Szczecinek". Potorfia zarastające mszarami, na obrzeżu bór i brzezina bagienna. Projektowany użytek ekologiczny. W 2005 zbud. ścieżkę dydaktyczną.	3		TAK
23	Malechowskie Błota	zachodniopomorskie	Szczecinek	Szczecinek	-	-	PLH320016 Jeziora Szczecinek kie	Silnie zniszczone, tylko fragmenty boru bagiennego, poza tym drzewostany sosnowe i brzożowe z runem jeżynowym oraz łąki.	1		
24	Zaleskie Bagno	pomorskie zachodniopomorskie	Ustka Postomino	Ustka	cz UE	REZ	Przymorskie Błota,	Nctwo: 66,95 ha otw. Bagien, 22,76ha Bb, 147,86 ha BMb, 128 ha LMb, 134 ha bagien zadrz OI, Brz. Razem 499,90 ha w LP. Użytki ekologiczne na 223,15 ha; całość lasy ochronne. Nie ma śladów eksploatacji. Wyst. woskownica europejska, bagno, bielik. W 2004 wykonane rozpoznanie i dokumentacja obiektu. Znalaziono nie znane wcześniej stanowisko maliny moroszki! Projekt rezerwatu. Nie wymaga zabiegów ochronnych.	5		TAK
25	Bruskowskie Bagno	pomorskie	Słupsk	Ustka	-	ZPK	-	Wg Nctwa: 1,50 ha otw. bagien, 146 ha BMb, 8,30 ha łąki. Torfowisko wysokie, od pn. potorfia po eksploatacji i to jest miejsce najcenniejsze florystycznie: tu bagno, borówka bagienna, wrzosiec bagienny. Na całym obszarze widlak jałowcowaty. Istnieje lokalne Towarzystwo Miłośników.	2		
26	Objejskie Łąki	pomorskie	Ustka Smołdzino	Ustka	-	-	-	Prawdopodobnie zupełnie zniszczone. Dziś na tych złożach torfu dominuje mozaika łąk i wilgotnych, brzożowo-osikowo-olszowo-sosnowych lasków	0		
27	Kluki	pomorskie	Smołdzino	SPN	PN	PN	PLH220029 Pobrzeże Słowińskie	Rezerwat ścisły w Słowińskim PN. Płytke torfowisko w mozaice z buczynami i dębinami Kluckiego Lasu. Całość porośnięta roślinnością leśną, choć jeszcze kilkadziesiąt lat temu istniały tu otwarte mszary wysokotorfowiskowe. Jest tu stanowisko maliny moroszki (Rubus chamaemorus). Obecne warunki hydrologiczne są katastrofalne: torfowisko jest rozcięte na dwie części szerokim kanałem melioracyjnym, wciętym na głębokość 2,5 - 3 m, w wyniku czego torf jest skrajnie przesuszony. Ma być objęte projektem ochrony torfowisk, planowanym w SPN. Wykonana dokumentacja	5		
28	Ciemieńskie Bagna	pomorskie	Główczyce	Damnica	cz REZ, UE	cz REZ, UE	PLH220001 Bagna Izbickie	Rezerwat przyrody 'Izbickie Bagna' bez planu ochr. 281 ha. Użytki ekologiczne 227 ha. Lasy ochronne 561 ha. 395 ha otwartych bagien. Bażyna, woskownica, wrzosiec. Bardzo dobrze wykształcone mszarniki wrzoścowe, ale zarast. brzożą i sosną - wymagają odślaniania. W 2004 wykonano zabieg odślaniania mszarników w rezerwacie oraz w użytku ekologicznym w Ndl. Damnica. Wyk. budowa wieży widokowej przy szosie, zastawki, odślanianie wrzośca	4	TAK	TAK
29	Torfowisko Pobłockie	pomorskie	Główczyce	Damnica	REZ	REZ	Torfowisko Pobłockie	Rezerwat przyrody w całości w LP 112 ha. Domin. bór bagienny; występuje też woskownica europejska. Ładnie zachowane mszarniki z wrzoścem w centralnej części. Dawniej było tu także jezioro dystroficzne, ale zanikło. Plan ochrony wykonany 2005. Zbudowane ok. 30 prostych zastawek.	4	TAK	TAK

30	Rzuszcze Łąki	pomorskie	Główczyce	Damnica	-	-	-	Silnie zniszczone, nie zachowana roślinność mszarna, dominują lasy z brzozą i runem zdominowanym przez jeżynę.	1		
31	Krakulice-Gać	pomorskie	Główczyce	Damnica	-	-	-	Przesuszony kompleks torfowiskowy o pow. ponad 800 ha, w dużej części po przemysłowej eksploatacji. Wyeksploatowane obszary w części przekazane do SPN. Silnie zniszczone.	1		
32	Las Górkowski	pomorskie	Wicko	Lębork	REZ	REZ	Las Górkowski	Rezerwat przyrody; konieczne opracowanie planu ochrony (w toku). Torfowisko w całości porośnięte borem bagiennym. Zbud. czopy na rowach odwadniających.	3	TAK	TAK
33	Czarne Bagno-Karolinki	pomorskie	Nowa Wieś Lęborska	Lębork	REZ	REZ	Łebskie Bagna	Wykonana dokumentacja rezerwatu przyrody. Wykonano zastawki na głównych rowach odwadniających szt. ok. 50, na pow. ok. 1 ha transplantacja darni z lokalną roślinnością mszarną. Grozi ew. konflikt z użytkownikami przyległych łąk	4	TAK	TAK
34	Łebskie Bagno	pomorskie	Nowa Wieś Lęborska	Lębork	REZ	REZ	Łebskie Bagna	Bardzo cenny obiekt, zachowane fragmenty kopuły torfowej z mszarami, także bór bagienny i dobrze regenerujące, zarastające mszarami potorfia. Opracowana dokumentacja rezerwatu przyrody. Zbudowano zastawki.	5	TAK	TAK
35	Czerwieniec	pomorskie	Potęgowo	Damnica	-	-	-	Silnie zniszczone, nie zachowana roślinność mszarna, dominują lasy z brzozą i runem zdominowanym przez jeżynę.	2		
36	Wierzchucińskie Błota	pomorskie	Krokowa	Choczewo	REZ	REZ	Piasnickie Łąki	Opracowana dokumentacja rezerwatu przyrody. Przesuszone torfowisko o pow. 42 ha, w znacznej części po eksploatacji. W części potorfii dobrze zregenerowane mszary, na pozostałej powierzchni degeneracyjne postaci boru bagiennego i brzeziny bagiennej z łanami Lycopodium annotinum do 1,5 ha (jedna z największych populacji w woj. pomorskim) Zbudowano ok. 15 zastawek, usunięto brzozę z 9 ha. Uwaga: przez środek torfowiska przebiega kanał tranzytowy, konieczne formalne uzgodnienia jeśli chodzi o ew. piętrzenia.	4	TAK	TAK
37	Bielawa	pomorskie	Krokowa	Wejherowo	REZ	REZ	Bielawskie Błota PLB ale trzeba dodać jako PLC	Rezerwat przyrody bez planu ochrony, w zarządzie Nadmorskiego Parku Krajobrazowego. Przesuszona, 600 ha pozostałość po rozległym torfowisku wysokim, kilka płytkich jeziorok dystroficznych. Na całej powierzchni ślady po eksploatacji torfu, pożarach, część torfowiska sztucznie zalesiona, liczne rowy odwadniające, częściowo zablokowane i piętrzące wodę. Mniej niż połowa rezerwatu porośnięta przez zbiorowiska mszarne, wrzosowiskowe i zaroślowe, pozostała przez dg bór bagienny, bór świeży, agregacje brzozy. Obiekt bardzo ważny dla ptaków.	3	TAK	TAK
38	Łebcz	pomorskie	Łebcz		-	-	-	Przesuszone ok. 40 ha torfowisko, zarastające sosną i brzozą. Odwadniane, rowy czynne, zarastające potorfia, ślady po pożarze.. Bardzo małe pozostałości wrzosowiska, zarośla wosłownicy europejskiej. Własność prawdopodobnie prywatna. Dla uratowania obiektu byłoby potrzebne ok. 20 zastawek.	2		
39	Trzebielino	pomorskie	Trzebielino	Trzebielino	-	ZPK	-	Średnio zachowane torfowisko z powierzchnią otwartego mszaru w potorfii i z rozległymi powierzchniami przesuszonego boru bagiennego na kopule. Wg danych nadleśnictwa 8 ha mszaru, 16 ha Bb, 66 ha BMb, razem 100 ha w LP. Wg Nctwa teren niedostępny, nie potrzebujący formalnej ochrony.	2		
40	Wieliszewskie Bagno	pomorskie	Potęgowo	Łupawa	-	-	-	Kopalnia torfu, zupełnie zniszczone przez eksploatację i przygotowanie do eksploatacji.	0		
41	Siedem Jezior-Chośnica	pomorskie	Parchowo Sulęczyń	Lipusz	REZ	REZ	PLH220014 Jeziorka	Rezerwat przyrody z planem ochrony, w całości w zarządzie LP kompleks przestrzenny torfowiska kopułowego i 7 dystroficznych jeziorok. o pow. 113	4	TAK	TAK

							Chośnickie	ha. Złoże w przeszłości eksploatowane na niewielką skalę i odwadniane., obecnie odpływ wody zablokowany. Wokół jeziorok pła mszarne, w potorfach różnorodne stadia regeneracyjne mszarów, dominuje bór bagienny Zabiegi ochronne wynikające z planu ochrony są sukcesywnie wykonywane.			
42	Lisia Kępa	pomorskie	Bytów	Osusznica	-	rez.	dodać - rozszerzyć Pływający Wyspy pod Rekowem	Kopułowe torfowisko wysokie położone na w lasach zach. od miejscowości Pyszno. Porośnięte 150-letnim, typowo wykształconym i dobrze zachowanym borem bagiennym. Jest częścią większego, ponad 400-hektarowego kompleksu torfowisk wysokich i przejściowych oraz kilku jeziorok dystroficznych. Cały kompleks ma być wkrótce uznany za rezerwat przyrody. Do sieci Natura 2000 jako potencjalny Obszar o Znaczeniu Wspólnotowym zgłoszono na razie tylko 80-hektarowy obszar obejmujący tylko mszary przy jeziorokach dystroficznych ("Pływające Wyspy pod Rekowem").	4		
43	Kurze Grzędy	pomorskie	Kartuzy	Kartuzy	REZ	REZ	PLH220017 Kurze Grzędy	Przesuszone torfowisko z 3 dystroficznymi jeziorokami.Pow. 90 ha. Rowy odwadniające w części czynne, w części z zastawkami piętrzącymi. Wokół jeziorok pła mszarne, na pozostałej powierzchni bor bagienny. Brak śladów po eksploatacji torfu. Rezerwat przyrody, plan ochrony opracowany. Od kilkunastu lat buduje się zastawki hamujące odpływ wody.	5	TAK	TAK
44	Staniszewskie Błoto	pomorskie	Kartuzy	Kartuzy	REZ	REZ	PLH220030 Staniszewskie Błoto	Silnie przesuszone torfowisko o pow. ok. 130 ha, czynne rowy odwadniające, nieliczne zablokowane i piętrzące wodę. W całości pokryte przez różnorodne postaci boru bagiennego, brzeziny bagiennnej, minimalne pozostałości otwartego mszaru Rezerwat przyrody, plan ochrony przygotowany. Od kilkunastu lat buduje się zastawki hamujące odpływ wody.	5	TAK	TAK
45	Smolne Błoto	pomorskie	Kartuzy	Kartuzy	-	ZPK	-	W całości w LP, zlikwidowany w latach 70-tych rezerwat przyrody. Przesuszone torfowisko o pow. ok 400 ha	2		
46	Pomieczyno	pomorskie	Kartuzy	Kartuzy	-	UE	-	Przesuszone torfowisko o pow. ok. 100 ha, w znacznej części teren pokopalniany, obecnie nie eksploatowany, w wyrobiskach regeneruje roślinność mszarne. Bardzo wyraźna kopuła rozcięta głębokim rowem, na pozostałości złoże bór bagienny, częściowo zdegenerowany	2		
47	Cieszynowo	pomorskie	Mikołajki Pomorskie Stary Dzierzgoń Prabuty	Kwidzyn	-	-	-	Ok. 100-hektarowe, całkowicie zalesione torfowisko; dziś kompleks zdegradowanych brzezin bagiennych i olsu.	1		
48	Braniewo	warmińsko-mazurskie	Braniewo	Zaporowo	-	-	PLH280014 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana	Złoże torfu mszarne oraz szuwarowo-bórbagnowe, jednak roślinności mszarnej brak, obiekt zupełnie zniszczony. Obecnie są to głównie zmeliorowane łąki i pastwiska z niewielką ilością obszarów zadrzewionych i zakrzewionych. Torfowisko nie było eksploatowane. Obszar częściowo użytkowany rolniczo na gruntach ANR. Możliwa renaturalizacja (wymaga daleko idących przekształceń), do czego niezbędne przekazanie gruntów w zarząd parku krajobrazowego i renaturalizacja stosunków wodnych.	1		
49	Biedkowo	warmińsko-mazurskie	Frombork	Zaporowo	-	-	-	Niewielkie, ok. 80-hektarowe torfowisko wysokie, zniszczone przez eksploatację torfu. Kopalnia jest wciąż czynna, choć eksploatacja jest na ukończeniu. Ok 75% obiektu to zniszczony teren pokopalniany (miejscami dość dobrze uwodniony, z zaczątkami regeneracji), w części pn-wsch. założono 11-hektarową plantację borówki wysokiej. Tylko w części pd. zachowane fragmenty przesuszonych brzezin bagiennych. Obecnie wydobyte na ukończeniu. Część terenu porośnięta samosiewem drzewo i	1		

								krzewów głównie brzozy. Zniszczony teren pokopalniany do możliwej renaturalizacji. Torfowisko łącznie ok. 79 ha, obszar pokopalniany ok. 60 ha, pozostała powierzchnia to zdegradowane bory bagienne. UWAGI: Prawdopodobnie już w tym roku firma eksploatująca torf zrezygnuje z dalszej dzierżawy kopalni. Konieczna podjęcie jak najszybszych rozmów ze Starostwem w Braniewie w sprawie renaturalizacji.			
50	Rucianka	warmińsko-mazurskie	Młynary	Zaporowo	-	-	-	Ok. 250-hektarowe torfowisko wysokie zniszczone przez eksploatację torfu. Ok. 60% powierzchni zajmuje teren czynnej kopalni oraz wyrobiska pokopalniane. W części pn-zach. zachowany fragment przesuszzonego boru bagiennego z niewielkim stanowiskiem maliny moroszki (<i>Rubus chamaemorus</i>). . Gęsta sieć rowów odwadniających. Możliwy projekt renaturalizacji. UWAGI: Władze miasta i gminy Młynary planują w ramach programu rozbudowy obiektów małej retencji wykorzystanie ok. 168 ha pow. omawianego torfowiska (dz. geod. Nr 298/5) dla stworzenia obszaru bagiennego o olbrzymiej pojemności retencyjnej. Przewidywana jest budowa przepusto-zastawki lub stałego progu piętrzącego na odpływie z torfowiska w miejscowości Sadłuki Dolne. W projekcie gminnym obszar ten miałby zostać użytkiem ekologicznym.	2		
51	Józefowo	warmińsko-mazurskie	Wilczęta	Młynary	cz REZ	cz REZ	-	Większość torfowiska albo została już wyeksploatowana albo jest w trakcie eksploatacji. Na nie eksploatowanym skrawku rośnie podsuszony bór bagienny i bór wilgotny, w którym jest stanowisko maliny moroszki (<i>Rubus chamaemorus</i>). Chroni je niewielki rezerwat przyrody "Osiek II" o powierzchni 43 ha.,. Rezerwat od kopalni oddziela tylko głęboki rów melioracyjny, który drenuje teren rezerwatu. Obszar częściowo chroniony, rezerwat przyrody „Osiek II” o pow. 43,60 ha. Konieczne powiększenie rezerwatu. Torfowisko wysokie z fragmentami torfowiska przejściowego. Występuje bór bagienny i bór wilgotny.	3	?	
52	Budwity	warmińsko-mazurskie	Małdyty	Dobrocin	cz REZ	cz REZ	Budwity	Obszar torfowiska wynosi ok. 330 ha. Rezerwat o pow. 95,39 ha (Zielony Mechacz). Największą powierzchnię w rezerwacie zajmuje bór bagienny. Na obszarach o wyższym uwodnieniu występują mszary torfowcowe. Zespół ten zajmuje głównie centralne obszary torfowiska. Pozostały obszar stanowi kopalnia torfu. Dla rezerwatu opracowano plan ochrony, wraz z ekspertyzą hydrologiczną. Dla ocalenia obiektu kluczowe znaczenie ma zakończenie eksploatacji torfu, a następnie odtworzenie uwodnienia północnej części torfowiska. POTRZEBNE: Wykonanie piętren na rowach odwadniających. Prawdopodobnie potrzebne wykonanie trzebieży brzozy omszonej i sosny zwyczajnej <i>Pinus sylvestris</i> (pozostawić formę <i>P. sylvestris turfosa</i>) w otwartej części torfowiska na pow. 6 ha.	4		
53	Jezioro Karaś	warmińsko-mazurskie	Łława	Łława	-	REZ	-	Obszar nie objęty ochroną. Bezpośrednie sąsiedztwo rezerwatu przyrody "Jezioro Karaś" objętego Konwencją RAMSAR. Pożądane powiększenie rezerwatu o obszar torfowiska. Obszar torfowiska obejmuje mszar przejściowy, mszar oraz torfowisko wysokie. Dominującym typem obecnej roślinności jest oles. Jedynie oddziały 213, 214 stanowią typowe torfowisko wysokie.	3		
54	Bieńkowo (Głębock)	warmińsko-mazurskie	Lełkowo	Orneta	UE	REZ	Bieńkowo	Zagłębienie terenu otoczone morenowymi wzgórzami wypełnione jest zamienionym na łąki torfowiskiem niskim, w którego części centralnej znajduje się zalesione torfowisko wysokie o powierzchni ok. 200 ha. Dominują sosnowe bory bagienne, miejscami z silnie rozrastającym się podszytem brzozy. Na obrzeżach wykształciły się olsy. W zarośniętych, dobrze zregenerowanych potofiach występują zbiorowiska mszarne, niekiedy z sadzawkami wody. W granicach obiektu są też niewielkie płyty	4		

								torfowisk przejściowych, z udziałem wód podziemnych w ich zasilaniu. Unikatowa flora, z udziałem m. in. maliny moroszki (<i>Rubus chamaemorus</i>) i turzycy strunowej (<i>Carex chordorrhiza</i>). Ok. 50% powierzchni obiektu zostało uznane za użytek ekologiczny, lecz forma ta nie zapewnia właściwej ochrony. Torfowisko jest zagrożone przez plany eksploatacji torfu. Degradująco działają także czynne rowy odwadniające przecinające kopułę torfowiska, oraz otaczający je rów opaskowy. Funkcjonujący do niedawna stary jaz na rowie odprowadzającym wodę z obiektu został zdewastowany i wymaga odbudowy. Użytek ekologiczny. Kompleks borów bagiennych (domin.) i torfowisk mszarnych. Obszar 178 ha. UWAGI: Obecnie prowadzone są starania o zdobycie koncesji na wydobycie torfu. Lasy Państwowe wystąpiły o uznanie tych terenów jako lasy ochronne wodochronne.			
55	Kaszuny	warmińsko-mazurskie	Lidzbark Warmiński	Wichrowo	cz UE	cz UE	-	Bór bagienny z jeziorem eu-dystroficznym; fragmenty olsów torfowcowych Część obszaru stanowi użytek ekologiczny Jezioro Potar (oddz. 108a,b - jezioro i oddz. 130a - bagno). Około 80-hektarowy kompleks boru bagiennego i bagien, do których przylega eutroficzne jezioro Potar. Jezioro i przyległe otwarte torfowisko jest chronione jako użytek ekologiczny. Konieczne wzmocnienie i poszerzenie prawnej ochrony.	3		
56	Jonkowo-Warkały	warmińsko-mazurskie	Jonkowo		-	REZ	trzeba dodać	Położone na lokalnym wododziale ok. 300-hektarowe torfowisko o mieszanym charakterze i genezie, z dominacją przejściotorfowiskowych mszarów i mechowisk zasilanych wodami spływającymi z sąsiedniej morenowej wysoczyzny. Część obiektu zajmuje jednak niezależnione od zasilania gruntowego torfowisko wysokie porośnięte borem bagiennym. W starych potorfiach jest otwarte lustro wody. Najcenniejsza flora związana jest z mechowiskami, występuje tu m. in. kruszczyk błotny (<i>Epipactis palustris</i>) i turzyca strunowa (<i>Carex chordorrhiza</i>). Także we florze mechowiskowe - <i>Tomenthypnum nitens</i> i <i>Helodium blandowii</i> . Choć nie jest to typowe torfowisko wysokie, ze względu na swą bioróżnorodność jest to jeszcze bardzo cenny obiekt, poddany jednak silnej antropopresji (chaotyczna zabudowa w otoczeniu, dzierżawienie potorfi do hodowli ryb, odwadnianie rowami). POTRZ ROZP: Wykonanie waloryzacji przyrodniczej wraz z opisem hydrologicznym obiektu celem ustanowienia prawnej ochrony oraz rozpoznania potrzeb w zakresie ochrony czynnej. POTRZ PRACE: Objęcie ochroną rezerwatową. UWAGI: Teren przyległy zabudowany nielegalnie pobudowanym kurnikiem. Wypełnione wodą wyrobiska są dzierżawione.	3		
57	Nowa Wieś	warmińsko-mazurskie	Górowo Iławeckie	Górowo Iławeckie	cz UE	cz UE	-	Kompleks borów bagiennych z moroszką. Około 200-hektarowy kompleks borów i brzezin bagiennych, obecnie podtopiony wskutek działalności bobrów które zatamowały odpływy rowami melioracyjnymi. Obfita populacja maliny moroszki (<i>Rubus chamaemorus</i>). Północna część obiektu zajęta przez łąki, na których intensywnie żerują bociany z pobliskiego Żywkowa i Toprzn. Część obiektu (ok. 11 ha) jest chroniona jako użytek ekologiczny "Moroszka na Toprznach". Część obszaru oddz. 163 stanowi użytek ekologiczny (cel: malina moroszka). Konieczne utworzenie rezerwatu. Obszar zróżnicowany, głównie tworzy bór mieszany bagienny, podszyt - rokiel, płonnik, torfowce, czernica. Pożądane objęcie ochroną rezerwatową. Wstępna zgoda Nadleśnictwa.	3		

								UWAGI: Obszar zasiedlony przez bobry. Według Nadleśnictwa nie ma potrzeby konkretnych działań ochrony czynnej. Tereny prywatne od drogi do lasu są częściowo uprawiane rolniczo, część zalesiona, część odłogowana.			
58	Gierkiny	warmińsko-mazurskie	Sępólno	Srokowo	-	ZPK	-	Konieczne utworzenie rezerwatu. Torfowisko kopułowe powstałe na gruncie mineralnym. Otoczone rowem opaskowym. Bór bagienny porasta 16 ha. Bór wilgotny 28,84 ha, bór mieszany wilgotny 90,06 ha. Z punktu widzenia ekologicznego jest to jednolity kompleks zdegradowanych borów bagiennych o powierzchni ok. 140 ha. Sieć rowów pochodzi z lat 70-tych. Jeszcze w latach 50-tych było to wg Jasnowskich "jedyne żywe torfowisko bałtyckie w Polsce, zachowane w doskonałym stanie". Obecnie walory umiarkowane. Może być pożądane zasypianie 4 rowów odprowadzających wodę. Nadleśnictwo uważa, że pozarastane rowy nie osuszają torfowiska. Były robione cięcia rębne we wschodniej części obiektu.	2		
59	Gązwa	warmińsko-mazurskie	Mragowo	Mragowo	cz REZ	REZ	Gązwa	Dobrze zachowane kopułowe torfowisko wysokie z bezleśną częścią centralną i borem bagiennym na obrzeżach. Część obszaru stanowi rezerwat przyrody 204,76 ha; konieczne powiększenie rezerwatu na całe torfowisko. Zgodnie z planem ochrony rez., pożądane wykonanie trzebieży w oddz. 215, 216, 192, 234, 217, 193, 218, 235, 236, 237 na pow. 10 ha średnio 30% drzew na 100 m ² gatunków liściastych i formy typowej sosny. Powiększenie rezerwatu o gytowisko o pow. 150ha	5	T	
60	Niedrzwica	warmińsko-mazurskie	Gołdap		-	-	-	10 ha własność gminy, pozostała część prywatna. Część obiektu obejmuje kopalnia torfu. Torfowisko typu mieszanego: część środkowa i północna posiada cechy torfowiska wysokiego, pozostała część - niskiego i przejściowego. Torfowisko odwadniane jest poprzez sieć rowów melioracyjnych, obecnie część z nich zablokowana jest przez tamy bobrów. UWAGI: Mimo zaawansowanej eksploatacji torfu na części obiektu torfowisko posiada cechy uzasadniające objęcie go ochroną prawną.	1		
61	Mechacz Wielki	warmińsko-mazurskie	Gołdap	Gołdap	REZ	REZ	Puszcza Romincka	Rezerwat o pow. 146,72 ha Jest to jedno z lepiej zachowanych kompleksów torowisk ze strefowym układem zbiorowisk roślinnych - z mszarem w części środkowej i olsami na brzegach. Zbiorowiska roślinne to głównie lasy, zespoły nieleśne zajmują niewielki procent. Plan ochrony 2001r.	5	T	
62	Marycha	podlaskie	Krasnopol	Suwałki	-	ZPK	-	Torfowisko wysokie o w miarę jednorodnym charakterze wypełniające rozległą formę wytopiskową. Wyraźnie dominuje bór bagienny (70%) z dobrze wykształconym drzewostanem sosnowym. 30% zajmuje wilgotny bór trzęślicowy. Brak wyraźnie zaznaczonej kopuły.	3		
63	Bobrowe Bagno	podlaskie	Giby Krasnopol	Głęboki Bród	-	REZ	Konieczne dodać do Ostoi Sejneńskiej!	Torfowisko wysokie silnie zróżnicowane przestrzennie. Na większości obszaru dominuje bór bagienny ale o zmiennej fizjonomii i kondycji drzewostanu sosnowego. Kopuła torfowiska wyraźnie widoczna. Dobrze zregenerowane potorfia zarośnięte mszarem torfowcowym. Fragm. dystroficzne zbiorniki wodne (potorfia), fragmenty torfowiska przejściowego (pła mszarne), na obrzeżach łąki.	3		
64	Bagno Krasna Gruda (Żegary)	podlaskie	Pomorze	Sejny	-	REZ	Ostoja Sejneńska	Typowy mszar wysokotorfowiskowy z wyraźnie zaznaczoną kopułą w części centralnej. Obszar silnie zróżnicowany, z kilkoma grądzikami w środku torfowiska. Wokół jeziora, położonego w NW części pięknie wykształcone pło bagnicowe. Populacja chamedafne, wierzy lapońskiej i wierzy borówkolistej.	4		
65	Czerwone	podlaskie	Goniądz	BPN	PN	PN	Dolina	Rezerwat ścisły w Biebrzańskim PN, nie potrzeba działań	4	T	

	Bagno						Biebrzy					
66	Skiebtowo	podlaskie	Lipsk	Augustów	-	ZPK	Puszcza Augustowska	Ponad 200-hektarowe torfowisko o słabo zaznaczonej kopule, porośnięte brzezina bagienną, z niewielkimi powierzchniami otwartych mszarów. Kilkadziesiąt lat temu planowano rozpocząć tu eksploatację torfu, do czego na szczęście nie doszło. Obecnie planuje się włączenie obiektu do sieci Natura 2000, w ramach potencjalnego Obszaru o Znaczeniu Wspólnotowym "Puszcza Augustowska".	3			
67	Imszar	podlaskie	Michałowo	Żednia	cz REZ	REZ	Puszcza Knyszyńska	Imszar RDLP Białystok, Nadl. Żednia Rezerwat przyrody z planem ochrony (wymaga rewizji zadań ochronnych) na powierzchni 113,73 ha w zarządzie LP. Ok. 70 ha będące własnością LP nie jest chroniona. Ok. 87 ha stanowi własność Przedsiębiorstwa Produkcji Leśnej "Las", część wyeksploatowana stanowi 36 ha, w najbliższych latach planowana eksploatacja na pow. 21 ha. Rezerwat powinien być rozszerzony o powierzchnie będące własnością LP. Powinna być zaniechana eksploatacja torfu przez PPL "Las". Torfowisko częściowo wyeksploatowane. Na części mocno przesuszone. Na obszarze poza obecnym rezerwatem system rowów odwadniających. Największą powierzchnię zajmuje mszar wysokotorfowiskowy. W części NE znajduje się płytkie (dystroficzne) wysychające jezioro Gorbacz otoczone płem bagnicowym. Obrzeża wschodnie stanowi torfowisko przejściowe i niskie. Miąższość torfowiska dochodzi do 6,5 m + do 1,5 m gytili. Liczne gatunki rzadkie takie jak: Chamaedaphne calyculata, Betula humilis czy Drosera rotundifolia. Obiekt unikatowy w tej części Podlasia. Potrzebna rewizja zapisów działań ochronnych w aktualnym planie ochrony rezerwatu oraz poszerzenie rezerwatu. Pożądane zastawki i częściowe zasypianie rowów odwadniających torfowisko zlokalizowanych we wschodniej, południowej i zachodniej części torfowiska. Wykupienie prywatnych gruntów zlokalizowanych na obrzeżach wschodniej i północno-zachodniej części torfowiska. Koszt zasypiania rowów - ok. 15 000 zł; min. 4 zastawki - ok. 36 000 zł; wykup ok. 20 ha - ok. 70 000 zł UWAGI: Wydana jest koncesja na eksploatację torfu na pow. 21 ha. Istnieje zagrożenie drastycznego odwodnienia (pole eksploatacyjne położone zaledwie 150 m od granicy rezerwatu). Lasy Państwowe wyraziły aprobatę rozszerzenia rezerwatu na ich grunty.	3	TAK lecz niedobr y		
68	Karaska	mazowiecki e	Kadzidło		-	?	-	Duże, 300-hektarowe torfowisko kopolowe, stanowiące ewenement w tym regionie Polski. W większości zniszczone przez wciąż czynną kopalnię torfu, oraz przez pożar boru bagiennego w końcu lat 90-tych. Dawniej projektowano utworzenie na nie eksploatowanej części rezerwatu przyrody. Wciąż jeszcze zachowały się cenne przyrodniczo fragmenty.	1			